V.

EMLÉKBESZÉD

BUDAI ÉZSAJÁS TT. FELETT.

MONDOTTA

AZ ACADEMIA' X-DIK KÖZ ÜLÉSÉBEN, SEPTEMBER' 5. 1841.

PÉCZELY JÓZSEF RT.

Nagytekintetü gyülekezet! A' ki tudja, minő sokszoros, minő szent kötelek kapcsoltak engemet a' férfihoz, kinek én itt utolsó tisztességet tenni előállék: szinte félek, megitél, hogy olly tisztet vállalék magamra, mellynek akárkihez máshoz inkább, mint hozzám illett volna teljesitése. Elhunyt tagtársunk, superintendens Budai Ézsajás, kinek emlékét mái napon innepeljük, nekem nem csupán tagtársam, mint legtöbbeknek közőletek, tudós férfiak! hanem egyszersmind közel rokonom is, tanitóm, mesterem, fiatal éveimben vezetőm, buzditóm, 's a' korán atyját vesztettnek atyja' helyét pótló volt. Avagy nem méltán félhetek-e tehát, hogy lesznek, kik ezt tudva, engem talán érzéketlennek mondanak; lesznek, kik az igazságot az én számban csak fiúi tiszteletnek, 's mások talán, kik hízelgésnek nevezik. 'S valljon nem lesznek-e, kik, ha érzéseim értelmemen erőt vévén, szemeimet könyforrássá változtatják, szavam', nyelvem' elakasztják, kárhoztatni fogják a' gondolatlant, hogy ne mondjam, vakmerőt, ki néma könyekkel, hallgatással vélte lefizethetni a' tartozott köz tisztelet' adóját? Mind ez előre megfordúlt elmémben; de erősebben mint e' félelem, erősebben, mint maga saját gyenge erőm' érzete, hatott lelkemre a' kötelesség, a' tisztelet, mellyel magamat holtig adósnak érzem a' nagy elhúnyt iránt; 's

igy elvállalám, készséggel vállalám el, a' szomoru tisztet: megujitni még egyszer közöttünk a' dicsőnek emlékezetét, végig tekinteni közjónak szentelt, hosszú, munkás, feddhetetlen életén, távol minden hizelgéstől, minden nagyitás-, magasztalástól, mellyekre csak érdemetlen kicsinyek szorúlnak; nagyok, igazán érdemesek, kik, mint ő, tetteik, erényeik, egész életök által magok magasztalák fel magokat, — soha nem. Tehát egyszerű lesz előadásom, mint egyszerű volt egész lényében, egyszerű, irásában, magaviseletében, egyszerű élte' minden rendiben a' férfiú, kit kevés vonásokban előtökbe állitni igyekszem; 's ezzel nem csak azt reménylem elérhetni, hogy beszédem tárgyával öszvehangzóbb, tehát ahhoz méltóbb, hanem azt is, hogy a' fölebbi vád, gyanúsitás legbizonyosabban kikerűlve, elháritva lesz általam.

Dicsőült társunk, Budai Ézsajás, a' helv. hitvallásu, tiszántúli egyházkerület' superintendense, a' debreczeni, ugyanazon hitvallást követő gyülekezet' első predikátora, az észtan' és hittudomány' tanára, több t. megyék' táblabirája, academiánk' egyik disze 's tiszteleti tagja, született Küls.-Szólnok vármegyében Péeren, nem vagyonos, de nemes, tisztességes családból, 1766-ban, majus' 7-kén; 2 nappal később, épen Ézsajás' napján kereszteltetett meg, innen Ézsajás keresztneve. Nem nagybirtokú szüléit öregebb négy testvérei' tisztességes nevelése jóformán kimerité, midőn ő, a' péeri iskolát kitanulván, atyja által Debreczenbe hozatott, hol bátyjai is egykor tanúltak, hol ezek' legifjabbika, a' nála 5 és ½ évvel idősb Ferencz, később a' *Magyar polgári historiai Lexicon*' ismeretes halhatatlan irója nem sokkal azelőtt kezdé a' felsőbb tudományokat hallgatni. Majd elhunyt, ki háza' terhét, gyermekei' nevelését fő részben vállain, 's szivén hordozá, a' gondos édes anya is; kor- 's bánat-üldözte édes atyja iskolából kikerült egyik hálás fia' szárnyai alatt keresett 's talált rövid, majdan síri nyugalommal cserélt, menedéket. A' most szinte minden gyámol nélkül álló, alsóbb iskoláit épen végzett, alig 16 éves, egyébiránt is tudni, tanulni vágyó, 's keblében már akkor a' legszentebb lángokkal tele ifjú, ha vagy a' kezdett pályáról lelépni, vagy maga is a' segitni készebb, mint képesb, testvéri szeretetre támaszkodni nem akart, maga erejére látva magát szoritva, kettős igyekezettel feküdt a' tudományoknak, mellyektől becsületét egykor a' társaságban, közelebb tanitói' pártfogását, 's ezzel iskolái' tovább

folytathatását föltételezve, egyedül biztositva látá. Igy lesz gyakran a' látszó akadály, hol, mint a' lehetetlenség' kezdődő határinál, öszvehúll a' pulya, csak sebesebb haladás', emelkedés' eszközévé a' lelkesnek. Mig a' szerencse' minden kedvezéseiben születésivel részesült — 's hányszor nincs ez eset? hazám' vagyont, nevet öröklött fiatalai, tegyeték kezeiteket szivetekre! — mig, mondom, a' szerencse' minden kedvezéseiben születésivel részesült, 's ezért csak annyival többre köteles, a' készre támaszkodva, hont, erényt, kötelességet felejtve, földhöz ragad, 's bűnös henyélés, semmit nem csinálás, vagy épen alacsony gyönyörűségekbe merülés által vesztegeti a' természettől nem illy veleélésre, hanem haza', emberiség' boldogitására adott erejét; addig a' magára hagyott, másra nem támaszkodható vagyontalan, névtelen, szárnyakat füz maga magának, 's útat tör, őt magát, 's egy egész nemzetet örök dicsőségre vezetőt. Igy Budaink az akadályt magát eszköz gyanánt ragadva meg, minthogy csüggedetlen szorgalmával könnyenfogó elme is párosúla, naponként inkább kitünteté magát; 's minden egyéb pártolás nélkül, mint mellyet igyekezete, — 's ne felejtsük, feddhetetlen erkölcsei által maga vívott ki magának, számos tanuló, 's olly vetélytársak közt, minők, hogy többeket ne említsek, egy Földváry József, egy Katona Mihály voltak, egykor amaz, Debreczennek dicsekvése, köz kedvességű, felejthetetlen emlékezetű hitszónoka, 's holtig legbensőbb barátja boldogúltunknak, ez egy most is szépen virágzó iskolának, a' r. komárominak, teremtője, alkotója, mindketten, úgy is mint irók, mint tiszta, világos gondolkozó fők, eléggé ismeretesek a' nemzeti literatura' 's cathedrai ékesszólás' baráti előtt, — illy tanuló- 's vetélytársak közt, mondom, neve majdan ezek' névsora' homlokán tündökölt; mi egyszersmind derék tanitói', a' debreczeni fő iskolát azon időben kormányzott Paksi Szathmári István, Hatvani István, Varjas János, és Sinai Miklós nagyhirü professorok' serkentő figyelmének is záloga, 's később reá árasztott kegyöknek, megkülönböztetéseiknek előpostája volt. Még szorosan tudományos pályáját sem futá meg a' már addig is nem egy kitüntetésben részesült, nevezetesen több nemes ifjak' magán tanitásával megbizott, boldog emlékezetű tagtárs, midőn nagytiszteletű tanitói, addig szerzett, korát 's minden várást előző ismereteit részint használni, részint azok' gyarapitására alkalmat, a' lehető legtágasb mezőt nyitni kivánván, őt az

anyaiskola' nagybecsű, kivált a' régi görög és latin classicusokkal gazdag könyvtára' őrévé nevezék; mi egyszersmind előljáróinak, lelkületében helyzett bizalmának is csalhatlan bizonysága. A' kevesebben hű majd többre bizaték; 's felsőbb iskoláinak részint még teljes bevégzése előtt, részint mindjárt utána, egymást érve halmoztaték reá a' német és franczia nyelvek', — majd az akkor legfelsőbb latin költészeti iskola', következő esztendőben az első évi észtanhallgatók', később a' halhatlan hirű Sinai Miklós' hivatalból változtával, a' történettan 's görög és római literatura' nyilvános tanitása, közben e' mellett a' rendes könyvtárnokság — mind meg annyi alkalom: szélesb, alaposb ismereteket, 's az iskola iránt egyszersmind több több érdemeket szerezni magának. Végre mit legnagyobbat adhata jutalmúl az eddig tettekért, ösztönűl többekre, megadá hű növendékének a' hálás iskola, 's őt fokról fokra hágtatva, a' nem megvetendő jövedelmű, egyszersmind igen diszes seniori hivatallal tisztelé. Ezt is dicsérettel végezvén, a' most 26-ik évébe lépett ifjú férfi, telve hálával szivében azon iskola iránt, melly őt, anyátlan, atyátlan árvát 14 évig karjain hordá, nagyra nevelé, tudománynyal, mi több, ennek tovább gyarapitására anyagi képességgel is ellátá, búcsút vőn Debreczentől, szeretett honától; 's hová nem egy, előtte talán csak szokás-, újságkivánás- vagy maga iránt figyelemébresztésből, ő a' tudományok iránti benső vonzódás-, 's azon legszentebb kötelesség' érzetéből, hogy, mint a' nagy Sinai' már ekkor közönségesen kijelelt hivatalbeli utódja, magát fontos tanitói hivatalára minél jobban kiképezze, a' mivelt külföldre útazott, ennek tudományforrásiból nemes szomját csilapitandó, tudós férfiai-, tudományos intézeteivel megismerkedendő. E' tudós utazásra szánt két év' nagy részét Némethonban, nevezetesen az akkor időben mondhatni, nem csak Némethon', de az egész mivelt kerek föld' fő iskolájában, Göttingában töltötte, főkép a' majdan általa tanitandó görög, és latin literaturára, 's historiai tudományokra forditott figyelemmel, a' világhirű fő iskola' világhirű tudósai', örök diszei', egy Heyne, egy Schlötzer, egy Spittler, 's Meiners' vezérlésök alatt, 's mindennapi bizodalmas körükben — mondjuk, mert a' nagy mesterek a' nem közönséges tanítványt közelebbi barátságukra méltaták, mellyet elsője ezeknek, a' szivéről is eléggé nem magasztalható, annyi tudományszomjasb, mint vagyonosb, az idegen földön szorongattatást szenvedett

hazánkfiának segéd kezeket nyujtott Heyne, elhunyt társunkkal, soká távozta után is — azaz mind addig, míg mondhatatlan veszteségére a' tudományoknak, különösen a' régi classica literaturának, 's két világrész' méltó fájdalmára, 1812-ben munkás életét ki nem oltá a' halál — tudós, barátságos levelezés által fentartani meg nem szünt. Itt, e' tudománybuvárok által megnyitott gazdag forrásból merité, éjjeli nappali szorgalommal a' kincset, majdan hollandi 's angolhoni tapasztalásaival is szaporitottat, 's általa, miután tanárkoszorúval homlokán, az 1794-ki ősz' kezdetével, hazatért, közre tettet, mellynek ő csak kezelése' dicsőségében, hasznaiban, sokszoros, messzeáradozó, gazdag kamataiban egy egész nemzet, közelebb az ő bizodalmával megtisztelt iskola osztozék.

Hazatértével látá, mint nem úgy van sok itthon, mint lehetne, mint lenni kellene; látá, mint nem csak nem emelkedett az idővel, sőt, ama' derék tanitóitól egymás után lett megfosztatása óta, körén kivül támadott, de reá is kellemetlenül hatott zavarok közben, mint hanyatlott az iskola, hanyatlott tudomány', hanyatlott fenyitéktartás' tekintetében. Látá, 's látásán, mondhatatlan fájdalom, de ugyanekkor elhatárzás — erős és nemes — kelekezett keblében: mennyire gyenge erejétől telendik, egyik bajt mint másikat orvosolva, ujjászülni az iskolát; 's a' mint a' mondott esztendő' novemb. első napján, sokat követelő remények közt tanitói székét elfoglalá, hozzáfogott a' nagy munkához. Hosszasak lennénk, ha mindazt, mit e' részben, 's mit különösen saját tudománya' virágoztatására tett, elősorozni akarnók, azért csak röviden emlitjük: hogy az ő csüggedetlen szorgalma, fáradhatatlan törekvései után kevés esztendők alatt alsó nemzeti, és latin iskoláink — mert, a' mint hazajött, ezek' kormányzása is reá bizatott — fontos hivatásuknak megfelelni képesb, az ő rendkivül adott paedagogicai leczkéin sajátlag erre készült tanitókkal, uj, a' régieknél sokkal czélirányosb kézikönyvekkel, ezek közt több rendbeli kisebb nagyobb magyar atlásokkal, a' latin iskolák különösen, nem mint addig, latin, hanem magyar nyelven készült latin grammaticával, az iskolákba okos megválasztással bevitt classicusoknak helyben nyomatott, megszerzést, 's értést könnyitő kiadásaival ellátva; átaljában az egész intézet' minden, alsóbb felsőbb osztályu, nagyobbra törekedő növendékeiben a' régi classicusok' — ez, izlés', tiszta gondolkozás', egyszerű, mégis kellem- 's egyszersmind erőteljes előadás'

nagy mesterei — szerelme fölgerjesztve, olvasásuk a' tudományos míveltség' fő feltételévé, 's alapjává téve; az iskola' könyvtára herculesi munkával rendbeszedve, köz használatnak megnyitva; ifjaink munkára, 's mi fő dolog, magán szorgalomra, olvasásra, a' törvények, 's előljáróik iránt tisztelet- és engedelmességre, magokviseletében illendőségre, mindenben rendre szoktatva valának. Talán mondanunk sem szükség, hogy a' debreczeni fő iskolába 1807-ben bevitt, egészen uj, az idő' lelkével, a' kor' kivánatival összehangzóbb, maga idejében az egész hazában, a' más hitfelekezetüeknél is, méltánylást talált, tudós hazánkfia, az egykorú sokérdemű, dicsőült Schwartner által is *Statisticájá*ban különösen kiemelt *Ratio Institutionis* egészen az ő szép tollából folyt. Utól, 's külön emlitjük, mi szemünkben legfőbb érdeme: hogy a' hazai nyelv' 's literaturának barátja volt; 's magát a' classica literaturát, bármelly szenvedelmes barátja, becsülője lett légyen is annak, soha nem mint czélt, hanem csak mint eszközt tűzé ki a' hazafinak minden tekinteteken felülálló, felülállni tartozó nemzeti nyelv' és literatura', 's mi ezzel él vagy vesz, nemzetiségünk' felvirágoztatására. Emlitsem-e szavam' igazolására, hogy a' latin nyelven tanitásnak — ő, kinek annyira hatalmában volt az e' nyelven irás, beszélés — soha kedvelője, pártolója nem volt? Halljuk csak, mit mond maga e' tárgyban egyik munkája' előbeszédében: „Deák nyelven adni elő a' tudományt azoknak, kiknek szintollyan szükségök van, hogy deák nyelvre tanítassanak, mint magára a' tudományra: épen ollyan hiba a' tanitásban, mint a' mellyet a' logicusok az okoskodásban *circulus*nak neveznek.“ Emlitsem-e, hogy az alsó iskolákban, az ő felügyelősége alatt legelőször bevitt magyar nyelvtan' alapos tanitására mindenkor különös gondot forditott, 's ezt eszközlendő, az akkor hiányai mellett is legjobbnak tartott, jutalomnyertes *debreczeni magyar Grammaticából* maga rövid kivonatot készitett, tanitóknak, tanitványoknak kézikönyvül, a' tanitásban vezérfonalúl szolgálandót, 's mind e' mái napig ujjal azon fő iskolában közönségesen föl nem váltottat? Hatalmasabban, mint mind ezek, hirdetik az ő nemzeti nyelv 's literatura melletti buzgóságát tanitványai' számára készitett több rendbeli becses munkái — egyen kivül, a' kisebb, csak beavatott tudós kör — theologusok' — hasznavételére szánt *Propaedeumata Theologiae Christianae*-n kivül — mind magyar nyelven irvák, abban az időben így ir-

vák, midőn latin volt iskolánk' átalános nyelve, 's épen azok, kiknek kell vala e' honért, e' hon' nyelvéért hévvel buzgásban jó példával előmenni, a' haza' tudomány, míveltség, születés által megkülönböztetett fiai, mentek egyik mint másik iránti bűnös hidegség-, részvétlenségben kárhozatos példával elő. 'S kétségkivül ezen, nyelvünk, literaturánk körüli érdemeinek tulajdonitható főképen, hogy midőn — kit szeretve tisztel a' jelen, hála, és tisztelet nélkül említni soha nem fog a' jövőkor — academiánknak, 's hazánkban mindennek, mi szép, jó, mindennek, mi nemzetünk' boldogitására, nevünk' dicsőitésére tartozik, leglelkesb, legbuzgóbb pártfogója, országunk' halhatatlan érdemű Nádora, társaságunk' rendszabásai' kidolgozására választmányt nevezne ki, ő is a' huszonkettők' számában volt, kik, a' hazát, ennek fiait, minden ügyeit jól ismerő dicső főnök által, az ország' minden részeiből, ennek legkitünőbb férfiai, irói, tudósai közül válogatva, e' megkülönböztetésben részesülni szerencsések vóltak. E' nyelvünk, 's literaturánk körül szerzett érdemei vivák ki később, társaságunk' felállásakor mindjárt, számára a' tiszteleti tagságot. Sorsa, terhes hivatala' — korával együtt mind inkább reá nehezedő — gondjai, rongált egészsége nem engedék az egykor rendkivül munkás lelkes férfinak, hogy csak egyszer is társaságunk' üléseiben részt vegyen, alig csak azt is, hogy ügyeivel a' távolban foglalkozzék: de ő — érzéseiben mindig miénk — valamint létrejövetelén társagunknak, a' tőle is régóta epedve ohajtottnak, szivéből örvendett, úgy ennek, 's mi felett ez őrködik, nemzetiségünk' palladiumának, nyelvünknek virágzást, terjedést kivánni soha meg nem szünt.

Hátra még, mi nélkül igen hiányos lenne képünk, hogy őt, mint *köz oktatót*, 's mint *embert* tüntessem egy két vonásban előtökbe, tisztelt társaim!

A' költőről mondják közönségesen, a' köz oktató-, iskolaigazgatóról még igazabb: hogy az nem lesz, hanem születik; mert valamint nem minden föld terem meg mindent, úgy nem minden ember alkalmatos mindenre. Budainkat, úgy látszik, maga a' természet tanitónak, igazgatónak szülte. Értelmi felsőbbsége, tiszta, világos elméje, innen folyó különös közlő tehetsége, természettől nyert kedves, tiszta, érthető hangja, szép külseje, nemes — mondhatnám, méltóságos — tartása, ezzel öszhangzó komoly — szerfelett sem komor sem nyájas — természete,

mindig mérséklett gondolkozása, 's bár természettől tüzes, általa mindenkor illedelem' határi közt tartatni tudott indulatai: mind ezek őt ritka képességgel ruházák föl tanitni, kormányozni másokat, ki- és bemenni — mi tapasztalás szerint nem olly könnyű dolog, mint sokan vélik — mondom ki- és bemenni egy számos ifjakból álló hallgatóság előtt. A' tanitásban, valamint minden tetteiben fő elve volt: távol minden magamutogatástól, használni, nem ragyogni. Ezért valának — hivatkozom mindnyájotokra, egykori még élő tanitványi, tisztes férfiak! — olly épületesek, olly keresettek tanitásai. A' kormányzás-, fenyitéktartásban, bár — mint minden előljáróhoz, minden okos kormányhoz illik — tetszeni kormányzottainak tisztességes uton, módon ő is ohajtott: ezerszer kegyet, kedvességet veszitni, nem tetszeni, 's bár melly kellemetlen itéletnek, neheztelésnek magát ki tenni, mint valamit, miből egyeseknek, vagy az egésznek idővel kára következhetnék, megengedni — készebb volt; 's átaljában, fejét, értelmét inkább, mint szivét, érzelmeit vévén tanácsadóúl, ha egyikben valamellyikben hibáznia kellett, inkább akart igen szorosnak, keménynek, mint igen engedelmesnek, lágynak tetszeni; mert függést ismert társaság' lelkének, idejen kivüli vagy túlvitt könyörületességet legnagyobb könyörületlenségnek, 's bűnre mindennél erősb ingernek büntetlenségreményt. Tehát nála szoros igazság, szoros fenyitéktartás atyai szeretet, elengedhetetlen tartozás volt; és szerinte köz igazgatóban mindennél nagyobb bün — hogy magam a' haza' köz tiszteletben, 's olly igen méltán álló, reá 's ránk egy szebb élet' korszakát deritett nagy fia' szavaival fejezzem ki: „Pillanati könyörűlet által elragadva, kilépni a' hideg számolás' köréből, egyesekért feledni a' sokak' érdekét, 's kivételekkel megtörni a' köz rendet" — szóval kedvezés.

Mit tegyek boldogúlt társunknak, mint embernek lelkületében fő vonásnak, megvallom, alig merem meghatározni. A' kitünőbbek valának: *szerénység*, és *szilárdság*. Embert, ki saját énjével kevesebbet foglalkozott, kevesebbet beszélt, alázatosabban érzett volna magáról, nem ismertem. Mit tanitásairól felebb, elmondhatni bátran, igazán egész életéről. Magamutogatás, magános vagy köz életben ragyogni kivánás — korunk' ez egyik uralkodó nyavalyája — teljesen ismeretlen volt előtte. Sok hivatalokat — 's mint kitetsző lelkiismeretesség-, hűség-, pontos-

sággal viselve, nem egyszer vala szerencsés a' köz megelégedés' jeleit tapasztalni, tett szolgálatit, mint érdemlék, méltányolva, jutalmazva látni; sok tisztességben részesült életében; mert mint halhatatlan Kölcseynk mondja: „A' való nagyságnak épen úgy következése a' dicsőség, mint jámbor életnek a' becsület; kereset nélkül jön mindegyik.“ Igy, hogy csak egyet emlitsünk, egykori tanúja, képzője szép tehetségeinek, az erényt, érdemet külföldön is fölkeresni, becsűlni, kitüntetni, nem ócsárolni, elhomályositni szokott, akkor még irigylésre, most szánásra méltó Georgia Augusta, 1817-ben, a' reformatió' új százados ünnepe' alkalmával, örömmel értve Budai az ifjú, a' még iskolai pályafutó iránt kebelében táplált reményeinek, Budaiban a' férfiban, a' közhivatalok' emberében teljesültét, értve annak tudományok, iskola, egyház — 's mióta 1808-ban előbbi tanitói székét, köz bizodalom', köz kivánság' következtében a' hittudományival fölváltá — különösen e' tudomány körül is szerzett érdemeit, őt önként hittudománytanári, tőle már nem első koszorúval tisztelé. Mire hordám ezeket elő? tudatni veletek, tisztelt társaim! hogy ha szivében érzékeny volt is, — mert ki nem volna közülünk az? — tisztességekre, mellyek önként jövének: de soha tettel, szóval, csak egy mozdulattal is, hogy azokat érezné, utánok másoktól valami figyelmet, megkülönböztetést követelne, el nem árulá; mire nézve méltán reáilleszthetni véljük Roma' egyik nagy költője' ama' szavait: „*Tenor idem animo, moresque modesti fortuna crescente manent.*“

Szerénysége mellett másik kitünőbb jellemző tulajdona volt lelkülete' rendületlen szilárdsága. Voltak idők, nehéz kisértetek', próbáltatások' ideje — 's hányadik közöttünk, 's épen a' hatni, munkálni leginkább szerető, erényt, hont, emberiséget legforróbban ölelő, ment ezektől!? — idők, midőn gyengeség, irigység, félreértés, szándékos roszakarat kis korig mintegy öszveesküdni látszának a' jámbor ellen; terhes fellegek tolultak öszve feje fölött, engedést, elvonulást a' zivatar elől javasolnak, mint bátorságosbat, hasznosbat jóakarók, barátok; csak ő maga nem kérdi: mi bátorságosb, mi hasznosb? hanem mi illőbb, mi tisztességesb? tiszta öntudattal lelkében ritka lélekjelenség-, zavarhatatlan hidegvérűséggel megy szemközt a' vésznek; 's mi lőn harczának vége? ellenfelei magok, kik eddig csak értelmi felsőbbségét, lelke' felfogó erejét, most rendületlen szilárd characterét is ismerni, becsülni tanulják; mint ara-

nyé a' tüzben, megpróbáltatva tisztasága; a' fergeteg magától ártás nélkül eloszlik; ő, mint fellegek közül kiverekedett nap, szebb, tisztább fényben mutatkozik, mint valaha, 's hitsorsositól, a' zivatar' elmultával, ritka egyetértéssel megválasztva, elnyeré a' méltóságot, mellyet állásához képest legnagyobbat várhata, miben épen meggátolni volt szándéka ellenségeinek, a' superintendensséget. Mint vitte ezt, czélunktól messze vezetne terjedelmesen fejtegetni; elég legyen atálánosan annyit mondani: hogy a' félelmek, mellyek igazán, vagy szinleg ellenfeleinek okúl szolgáltak neki e' fő hivatalban akadályt vetni, papi hatalomterjesztés, uralkodni vágyás, kevésbbé igazolva, az egyházban nagyobb csendesség, világiak egyháziak közt szebb egyetértés, mint az ő 19 évi főpásztorsága alatt, soha nem valának.

Jellemzéséből idvezült társunknak nem maradhat ki elöljáróhoz illő, egész életén, minden tettein elömlő, ritka erkölcsi tisztasága, miről egy az itélete mindeneknek. Mit ama' hazáját, Athenet 40 éven keresztül tekintet inkább, mint hatalom által, nagy hirrel, szerencsével kormányzott halhatatlan görög a' tisztviselőben megkivánt, hogy annak ne csak keze, kanem szeme, nyelve is tiszta legyen, ezt Budairól teljes joggal állithatni.

Voltak, kik azt hitték, hogy ő, úgy szólva, csak értelmi világban él, érzés, lágyabb indulatok idegenek előtte. De a' ki őt közelebbről látni, ismerni szerencsés volt, tudja, hogy ő sem a' családi élet', sem a' barátság' örömeire érzéketlen nem volt; tudja, miként sugárzott indulat nélküli, komoly, könnyelműeket meghunyászkodásra, mindenkit első tekintettel tiszteletre kényszerítő arczán egy benső jóság, öröm, részvét gyakran keresztül. E' benső jóságnak különösen fényes bizonysága, mit atyafiaival, rokonival tett. Száma nélküliek az árvák, kiket ő, 's hasonló érzelmektől lelkesitett hitvese, gyermektelenek magok, nem egyenként hanem sereggel fogadtak szárnyaik alá, szerettek, fölneveltek, boldogitottak, mint saját gyermekeiket; 's ez, embert leginkább diszesitő kötelességet, miután együtt négy évtizeden keresztűl gyakorolták, folytatni férje' halála után is nem szünik a' páratlan hitves.

Ez hű képe, ez volt élte' folyama a' munkás derék férfiunak. Vajha, minő kezdete, minő folyama, vége is hasonló lehetett volna a' dicsően futott pályának! Sorsa másként akará. A' sok munka, huzamos erős

elmefeszités meghaták végre az erőst; 's az egykor ritka szép külsejű, erős testalkatu, deli férfiú, utóbbi négy éveiben, testi erejének teljes leveretésivel, mi közben lehetetlen volt lelkének is nem szenvedni, olly szánandó, magával jóltehetetlen állapotba sülyedt, mellyben jóakarói, baráti, kik a' gyógyulás' reménye nélkül szenvedőt — rendesen vagy karos székiben párnákkal körültámogatva, vagy ágya' fenekére szegezve láták, elhatározni magokban nem tudák: életét ohajtsák-e inkább, vagy halálát? Csak egy szelid angyal — a' könyörülő égtől küldve közületek, kik — mert szelid bájaitoknak hódol a' férfiúi erő 's bátorság — láthatlanul sorsunk' 's a' világ' kormányát gyenge kezeitekben tartjátok, éltünk' legszebb, legtisztább örömei' örök forrása, képesek még keserüségeit is megédesitni, nemünk' gyengébb, de nemesb fele, magas lelkű hölgyek! — csak egy szelid angyal, mondom, közületek, egy az isteni gondviselés által még fiatal éveiben jó nemtőként mellé rendelt, példátlan hűségű hitves — ugyanaz, ki egészséges napjaiban minden világi gondoktól fölmenté, házában csöndességet, anyagi jóllétet eszközölve, neki a' tudományok- 's szent hivatalának kizárva, háboritatlanúl élhetést lehetővé tette — őrködék fáradást, változást nem ismerő szives gonddal, fogyhatatlan türelemmel, kinos éjjelei, kinos nappalai felett. Ott látánk őt — óh kinos édes visszaemlékezés! lelket rázó, lelket emelő látás egyszersmind! ott látánk őt, a' szeretet-, hüség-, gyöngédséggel teljes nőt, szenvedő férje' karos széke mellett, vagy kórágya' szélén ülve, ápoló kezekkel, résztvevő kebellel enyhitni ennek fájdalmait, kilesni, és teljesitni minden vágyait, ohajtásit, sirankozva magában, csak előtte nem, 's szive' nehéz borujját arcza' derüjével rejtegetni probálva. Illy kincscsel birva, illy vigasztaló angyal' közelében, hol a' boldogtalan, ki boldognak nem érezné magát, 's pillantatnyi örömök legalább nem vegyülnének kinszenvedései közé? Tehát dicsőült társunk sem volt épen boldogtalan, 's kinteljesek bár, nem voltak egészen örömtelenek nyomorúsága' napjai. Vigasztalódott szivvel, nyugodt lélekkel várta a' szabadulás' óráját, melly ütött végre, 's ő mult hó' 14-ikén dél előtti tiz órakor, kedves övéinek, a' nők' legnemesbikének, őt visszatartóztatni hiában próbáló, szinte 47 évi hasonlithatatlan hű pályatársának végölelései, könyei és áldási között, a' legcsendesebb halállal jobb létre szenderült, tettekkel gazdag élete' 76-dik évében.

Társaim! a' férfiú, ki mint köz oktató, mint iró, mint iskolai és egyházi előljáró szinte fél századon keresztül hatott korára; jól rendezett, szélesen kiterjedt tudománynyal párosúlt magas sziv- és lélekerényivel, feddhetetlen tiszta erkölcseivel dicsekvése volt hitsorsosinak, disze nemzetének 's társaságunknak, tárgya osztatlan köz tiszteletnek nem csak ben a' honban, hanem a' tudós külföldön is, — Budai Ézsajás nincs többé. Számunkra csupán egy vigasztalás maradt: hogy őt birtuk, magunkénak mondhattuk. Ez mérsékelje fájdalmunkat veszteségén; tartsuk fel emlékezetét; kivánjunk áldást poraira, 's helyébe a' hazának több hasonló tiszta keblű, tudós, munkás fiakat.

Te pedig idvezült nagy lélek, ifjúságom' vezére! és ti tisztelt társak! bocsássatok meg, ha én a' legtöbbet vesztett, özönében érzelmeimnek, tartozásomat, 's a' tiéteket, e' kettős nehéz tisztet, nem mint kelle, 's talán várátok, hanem mint e' fájdalomtól áthatott sziv engedé, teljesíthetém.